

Eredoctoraat
dr.h.c.

Jeroen Brouwers

**RADBOUD
UNIVERSITY
PRESS**

Doctor Honoris Causa Series
Radboud Universiteit | Faculteit der Letteren

Eredocoraat dr.h.c. Jeroen Brouwers

Eredoctoraat **Jeroen Brouwers**

18 oktober 2018
Stevenskerk in Nijmegen

Radboud Universiteit

Eredoctoraat dr.h.c. Jeroen Brouwers

Deze publicatie maakt deel uit van de Doctor Honoris Causa-serie
Faculteit der Letteren, Radboud Universiteit

Uitgegeven door RADBOUD UNIVERSITY PRESS
Postbus 9100, 6500 HA Nijmegen
www.radbouduniversitypress.nl | radbouduniversitypress@ru.nl

Redactie: Gwennie Debergh en Radboud University Press
Foto's: Gerard Verschooten en Jos Joosten (foto's Dies) en Gwennie Debergh, tenzij anders
vermeld
Ontwerp: Textcetera, Den Haag
Print en distributie: Pumbo.nl

ISBN: 9789493296381
DOI: 10.54195/CBKB6610
Gratis te downloaden op: www.radbouduniversitypress.nl

© 2024 erven Jeroen Brouwers, Jos Joosten en Johan Vandenbroucke

**RADBOUD
UNIVERSITY
PRESS**

Dit is een Open Access boek gepubliceerd onder de termen van de Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 4.0 Internationaal (CC BY-NC-ND 4.0). De gebruiker dient de maker van het werk te vermelden, een link naar de licentie te plaatsen en aan te geven of het werk veranderd is. De gebruiker mag dat op redelijke wijze doen, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat de licentiegever instemt met het werk of het gebruik van het werk. Gebruik voor commerciële doeleinden is onder deze licentie niet toegestaan. De gebruiker mag geen juridische voorwaarden of technologische voorzieningen toepassen die anderen er juridisch in beperken om iets te doen wat de licentie toestaat. Men mag het veranderde materiaal niet verspreiden als men het werk heeft geremixt, veranderd, of op het werk heeft voortgebouwd.

Er is alles aan gedaan om toestemming te verkrijgen voor het gebruik van alle gereproduceerde auteursrechtelijk beschermde illustraties in dit boek. Niettemin wordt iedereen die meent rechten op dit materiaal te hebben, geadviseerd contact op te nemen met de uitgever.

Eredoctoer

Jeroen Brouwers
(1940-2022)
Nederlands schrijver

Erepromotor

Prof. dr. Jos Joosten
Hoogleraar Nederlandse letterkunde (Radboud Universiteit)

Johan Vandenbroucke
Literair journalist en biograaf Jeroen Brouwers

Inhoud

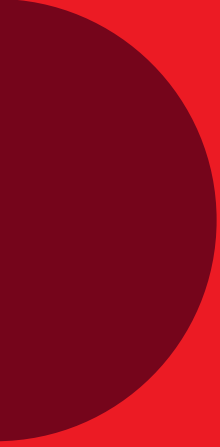
1	Laudatio Jos Joosten.....	9
2	Bul Eredocoraat.....	15
3	Dankrede Jeroen Brouwers.....	19
4	Curriculum Vitae door Johan Vandenbroucke.....	25
5	Bibliografie Jeroen Brouwers	45

JOS JOOSTEN

LAUDATIO

JOS JOOSTEN

LAUDATIO

In maart 2017 verscheen een grondig herziene en uitgebreide editie van *De laatste deur. Zelfmoord in de Nederlandstalige letteren* van de hand van Jeroen Brouwers. Al na het verschijnen van de eerste versie in 1983 werd het boek in de wandeling de ‘dissertatie’ van Brouwers genoemd. Die typering geldt misschien nog wel sterker voor de vijfde, volledig herziene editie uit 2017. Die telt bijna 1200 bladzijden in twee banden. Zij is uitgebreid met zestien hoofdstukken over recente Nederlandstalige auteurs die door een zelfgekozen dood om het leven kwamen; daarnaast zijn aan de biografieën essays toegevoegd over zelfdoding in de niet-Nederlandstalige letterkunde.

Brouwers’ werkwijze in *De laatste deur* is typerend voor zijn gehele essayistische oeuvre: het houdt het midden tussen wetenschappelijke analyse en literaire verbeelding. Zijn beschouwende teksten kenmerken zich door een combinatie van gedegen bronnenonderzoek en virtuoze taalbeheersing. Hij verdiept zich zorgvuldig in het beschikbare onderzoeksmateriaal, zijn geheugen is enorm en zijn zorgvuldig bijgehouden archief fameus. De feiten zijn steeds uitgangspunt én laatste woord in zijn beschouwingen – dat maakt ook de kracht uit van zijn fameuze polemieken, en van zijn studies over Hélène Swart en Godfried Bomans.

Een van Brouwers’ meest bekende maximes luidt: ‘Niets bestaat dat niet iets anders aanraakt’. Die uitspraak tekent zijn kijk op het menselijk leven – zijn eigen leven voorop –, maar geldt ook de opbouw van elk van zijn afzonderlijke werken, én van zijn oeuvre in zijn geheel. Een boek als de monumentale zelfmoordstudie kan niet los gezien worden van de romanwereld van Brouwers: alles vormt één groot spiegelend, verwijzend en intern op talloze manieren verbonden geheel, fictie en non-fictie.

Het meest markante aan Brouwers' fictionele oeuvre is de wijze waarop hij zijn persoonlijke leven bovenpersoonlijk relevant weet te maken. In een tijdsgewricht als het huidige, dat literair haast ten onder gaat aan de kleine verhalen over malheur onder familie en naaste vrienden en andere privé-trauma's, slaagt Brouwers erin om met de – op zichzelf al niet flauwe – thema's uit zijn persoonlijke geschiedenis boven het kleine en individuele uit te stijgen. Men hoeft maar te denken aan het maatschappelijk debat over de Japanse kampen dat door zijn roman *Bezongen rood* (1981) geïnitieerd werd. Of hoe *Het hout* uit 2014 het misbruik in de katholieke kerk, de grootste schandvlek uit de recente kerkgeschiedenis, invoelbaarder en inleefbaarder maakt dan feitelijke teksten als het officiële rapport van de commissie Deetman.

Brouwers zelf heeft wel gezegd dat zijn leven uit literatuur bestaat. Maar de reikwijdte van zijn oeuvre overstijgt het literaire verre en tast tot ver buiten het

louter letterkundige domein. Dat moge ook blijken uit het feit dat aan de wieg van dit eredoctoraat ook onze collega Peter Nissen stond, theoloog en hoogleraar aan de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen.

Alle teksten van Brouwers – fictie en non-fictie – zijn stilistische meesterwerken. Zijn virtuoze stijlbeheersing is het laatste te noemen aspect in een oeuvre dat onontkoombaar is voor elke schrijver, voor elke literatuurwetenschapper en voor elke andere lezer.

Jeroen Brouwers kon vanwege zijn broze gezondheid zelf niet aanwezig zijn in de Stevenskerk. Zijn echtgenote, Gwennie Debergh, nam de bul in ontvangst en de cappa werd hem thuis omgehangen door de decaan van de letterenfaculteit, Margot van Mulken.

BUL EREDOCTORAAT

BUL EREDOCTORAT

RECTOR ET DECANI UNIVERSITATIS RADBODI NOVIOMAGENSIS LECTORIBUS SALUTEM!

IN CHRISTI NOMINE. AMEN. Sapienti consilio a maioribus nostris institutum est, ut non modo ingenuarum artium studiosi, academicis disquisitionibus rite peractis, honorificum peterent industriae atque eruditionis testimonium, verum etiam homines doctos qui studiis atque litteris inter omnes excellenter et ad artes doctrinasque adiuvandas maxime contulissent, eadem honoris significatione Universitates sponte sua decorare possent.

Quamobrem, cum Universitas nostra commemoravisset illustrissimum

Hieronyum Godofredum Maria Brouwers

Natum Bataviae, in urbe regionis olim nominatae Indiae Neerlandicae, doctoratus honoris causa ei decretus est.

Pro eximia qualitate litterarum suarum, pro vigore atque diligentia commentationum controversiarumque, pro vi litteraria quae dicitur 'forma' necnon 'vir', pro mutua fide, gravitate misericordiaeque, virtutibus quibus monumentum perscripsit in honorem scriptorum neerlandicorum qui mortem sibi consciverunt, pro hisce rationibus Hieronymus Brouwers doctoratum honoris causa meretur.

Quippe qui hominum doctorum omnium consensu eximias laudes meruerit et dignus sit qui ab Universitate nostra insigni laurea decore augetur, Nobis, quo causam honestissimam adiuveremus, summos honores ei tribuere placuit.

Quapropter Nos pro potestate nobis concessa eundem

Hieronyum Godofredum Maria Brouwers
DOCTOREM HONORIS CAUSA

sollemni modo rituque creavimus et renuntiavimus et ei concessimus quidquid iuris et honoris legitime creato doctori vel lege vel more tribui solet. Cuius rei quo sit firma testataque fides, Diploma hoc manu Rectoris subscriptum et maiore Universitatis sigillo confirmatum ei tradendum curavimus. Datum Noviomagi, in celebranda festivitate Universitatis nostrae diei natalis nonagesimi quinti, a.d. XV Kal. Nov. a. MMXVIII.

Rector
Professor J.H.J.M. van Krieken

Promotor
Professor J.H.T. Joosten

RECTOR ET DECANI UNIVERSITATIS RADBODI NOVIOMAGENSIS

LECTORIBUS SALUTEM!

IN CHRISTI NOMINE. AMEN. Sapienti consilio a maioribus nostris institutum est, ut non modo ingenuarum artium studiosi, academicis disquisitionibus rite peractis, honorificum peterent industriae atque eruditionis testimonium, verum etiam homines doctos qui studiis atque litteris inter omnes excellenter et ad artes doctrinasque adiuvandis maxime contulissent, eadem honoris significatione Universitates sponte sua decorare possent.

Quamobrem, cum Universitas nostra commemoravisset illustrissimum

Hieronymum Godofredum Maria Brouwers

Natum Bataviae, in urbe regionis olim nominatae Indiae Neerlandicae, doctoratus honoris causa ei decretus est.

Pro eximia qualitate litterarum suarum, pro vigore atque diligentia commentationum controversiarumque, pro vi litteraria quae dicitur 'forma' necnon 'vir', pro mutua fide, gravitate misericordiaeque, virtutibus quibus monumentum percipis in honorem scriptorum neerlandicorum qui mortem sibi consciverunt, pro hisce rationibus Hieronymus Brouwers doctoratum honoris causa meretur.

Quippe qui hominum doctorum omnium consensu eximias laudes meruerit et dignus sit qui ab Universitate nostra insigni laeae decore augetur, Nobis, quo causam honestissimam adiuveremus, summos honores ei tribuere placuit.

Quapropter Nos pro potestate nobis concessa eundem

Hieronymum Godofredum Maria Brouwers

DOCTOREM HONORIS CAUSA

sollemni modo rituque creavimus et renuntiavimus et ei concessimus quidquid iuris et honoris legitime creato doctori vel lege vel more tribui solet.

Cuius rei quo sit firma testataque fides, Diploma hoc manu Rectoris subscriptum et maiore Universitatis sigillo confirmatum ei tradendum curavimus.

Datum Noviomagi, in celebranda festivitate Universitatis nostrae diei natalis nonagesimi quinti, a.d. XV Kal. Nov. a. MMXVIII.

Rector

Promotor

Professor J.H.J.M. van Krieken

Professor J.H.T. Joosten

JEROEN BROUWERS

DANKREDE

JEROEN BROUWERS

DANKREDE

Van professor doctor W.J.M.A. Asselbergs, hoogleraar in de Nederlandse en algemene letterkunde aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, en ook enige tijd rector van deze eerbiedwaardige burcht van kennis en cultuur, bezit ik één boekwerk. Dat is het 9de deel van de Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden, handelend over de Tachtigers en hun vernieuwingsrevolutie. Het is zijn wetenschappelijke magnum opus, dat ik vaak ben blijven raadplegen. In het voorbericht staat: “De geschiedenis der letteren is een wetenschap der feiten, alvorens een wetenschap van waarden te worden.”

Ik heb niet gestudeerd, zoals professor doctor W.J.M.A. Asselbergs nooit in iets is afgestudeerd. Welbeschouwd maakt dat van ons beiden autodidacten, al hoed ik me ervoor me op mijn tenen te verheffen om te proberen zijn autoriteit ook maar een decimeter te benaderen.

Met “de wetenschap der feiten” bedoelde Asselbergs alles wat tot inzichtelijkheid kan leiden om tot “de wetenschap der waarden” te komen: de geschiedschrijver dient kennis te hebben van biografische en andere persoonlijke en bijkomende gegevens en daar, “onbelemmerd” schreef hij, gebruik van te maken bij de vorming van samenhangen en analyses. Deze opvatting heb ik tot de mijne gemaakt in eigen essays en geschiedschrijving: de futielste kruimel is van waarde bij het samenstellen van het bindende deeg waaruit het brood ontstaat. Ik ontleen de meeste voldoening aan mijn schrijversportretten, waarin leven en literatuur onafscheidelijk samengaan. Veel hiervan staan in mijn eigen geschiedenisboek *De laatste deur*.

Behalve hoge leraar was Asselbergs zelf een literaire schrijver, zoals na hem ik er een zou zijn. Hij noemde zich Anton van Duinkerken. In nieuwe literatuurgeschiedenissen komt deze naam niet meer voor, want zijn oeuvre is weggesmolten in de voortdurende klimaatveranderingen in de geschiedenis der letteren. Zo formuleerde het die andere nooit in iets afgestudeerde professor doctor aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen, Kees Fens, die het met de wetenschappelijke zienswijze van zijn voorganger faliekant oneens was. Ook van Fens heb ik veel opgestoken. Autodidacten onder elkaar.

Niettemin zijn ook de driedelige *Verzamelde Geschriften* van Anton van Duinkerken in mijn bibliotheek aanwezig gebleven. Ze bestaan voornamelijk uit essayistisch werk, nogal eens kritisch-polemisch van toon. Ook in deze boeken blijf ik regelmatig bladeren, geïnspireerd door zijn eruditie en niet minder door de schrijftrant van de betogende orator. Helaas gesmolten in de ene hittegolf bovenop de andere, maar ik ben ze grotelijks blijven waarderen, vruchten plukkend uit zijn boomgaard.

“Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek.”

Van Duinkerken in een toch beroemd gebleven polemisch oorlogsvers tegen de N.S.B.-leider Mussert.

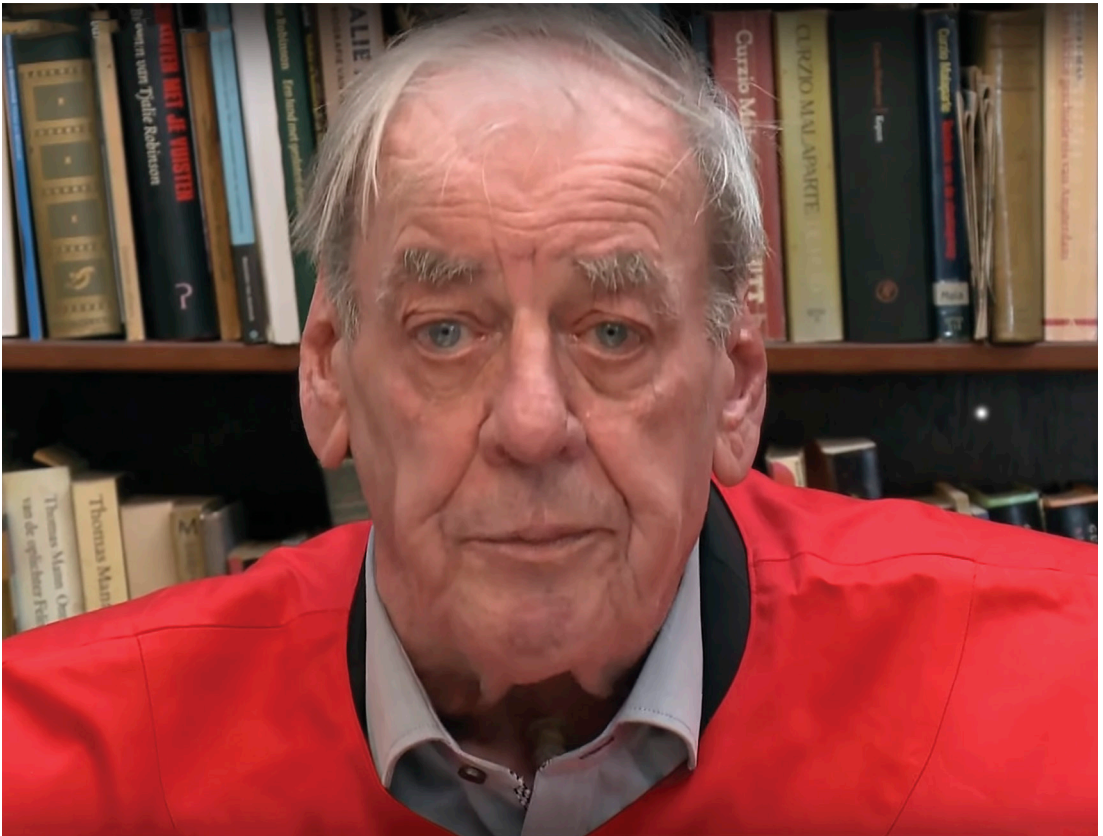
Mij spijt het, en in dezelfde mate allerm minst, om in de heilige hallen dezer katholieke alma mater te bekennen dat ik renegaat ben, wel katholiek gedoopt, zonder dat ik daar weet van had, maar verder geen wijwater aan mijn lijf.

Trouwens: hem ooit gevraagd waar de initialen van zijn voornamen W.J.M.A. nu eigenlijk voor staan, antwoordde de katholiek Van Duinkerken: die staan voor Was Jij Maar Antichrist.

Overigens heette hij gewoon Willem.

Vlaanderen dan.

Bij alles wat hij is geweest, was en voelde hij zich bourgondiër naar levensstijl en genietingen. Naar het heet kon hij fusten drank aan zonder dat iemand hem ooit dronken heeft meegemaakt. Wat het eerste betreft heb ik me in Van Duinkerken's geest een getalenteerd navolger betoond. Vroeger. Hij hield van Vlaanderen, dat hij in een gedicht “een droomland” noemde waar, volgens hetzelfde gedicht, “een trillend waas van zondag om de toren (hangt)”. Altijd zondag in Vlaanderen, altijd leut en jolijt, Pallieter en doe mij nog maar tien glazen. In werkelijkheid was en is het natuurlijk anders, wat Van Duinkerken op doordeweekse dagen ook wel wist.

Moge hij vergeten en passé zijn, ook dit zijn woorden van Kees Fens, Van Duinkerken heeft rivieren inkt besteed aan beschouwingen over Vlaanderen en Vlaamse schrijvers, kritisch maar met begrip en liefde.

Ik loop ook wat Vlaanderen betreft in de voetsporen die Van Duinkerken in de sneeuw van het vergeten heeft achtergelaten. Ik woon, verdeeld in twee perioden, al langer dan de helft van mijn leven in het noorden van België en heb eveneens, op mijn manier, bijgedragen aan begrip voor deze landstreek en haar schrijvers, zij het soms schuimbekkend van woede, maar nooit zonder nabije affectie.

Wat ik met dit alles zeggen wil, is, dat ik me met de professor doctor Asselbergs alias de schrijver Van Duinkerken in geestelijke zin verwant ben blijven voelen.

Zijn literatuurbeschouwingen zijn nog steeds aan mij besteed, zijn karakter en levensinstelling vertoonden parallellen met de mijne.

Ik heb hem nooit ontmoet, wat ik retrospectief bitter jammer ben blijven vinden. Terwijl, toen hij in dit Nijmegen zijn laatste jaren doorworstelde met uitgezaaide kanker door zijn hele lijf, ik in ditzelfde Nijmegen vlak in de buurt was.

Net als dat van Van Duinkerken is mijn schrijfleven begonnen met journalistiek, waar ik niet geschikt voor was. Ik bij *De Gelderlander* hier ter stede. Ik woonde in de Ruisdaelstraat, mijn eerste echtgenote was een Nijmeegse, wier ouders in de Burchtstraat woonden, de eerste hoofdstukken van mijn roman *De zondvloed* zijn in Nijmegen gesitueerd, al wordt de stad niet genoemd. Ik bedoel: ik ben hier niet geheel misplaatst. Aanbellen bij de mastodont in de Regentessestraat nummer 23 heb ik, snotneus van net eenentwintig die ik toen was, niet in mijn hoofd durven halen, laat staan ten uitvoer te brengen.

Zo'n zestig jaar later ben ik zelf blij dat nooit enige ongenode wildvreemde adept hijgend van eerbied of dergelijk sentiment bij mij komt aanbellen.

Dames en heren, ik ben verguld met de cappa voor verdiensten, mij door de Katholieke Universiteit Nijmegen rond de schouders gedrapeerd en ik ben bepaald niet ongevoelig voor deze mij toegedragen erkenning.

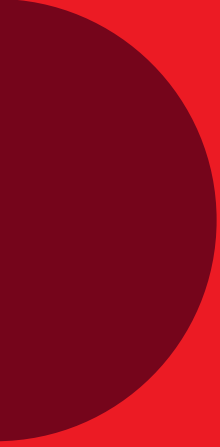
Bij de uitvaart van Asselbergs-Van Duinkerken in de kerk van Onze Lieve Vrouw Geboorte aan de Berg en Dalseweg, dit jaar vijftig jaar geleden, zei de celebrant over hem: "Hij leefde met de kennis van de vakman en met de passie van de dilettant."

Ooit raakt alles ondergesneeuwd, behalve kennis, die moet worden doorgegeven, deze bestaat uit: de wetenschap der feiten. Passie is een katholiek woord waarmee onblusbaar enthousiasme en betrokkenheid kan worden uitgedrukt. En dilettant, zoals Asselbergs-Van Duinkerken: ik ben er, op mijn beurt speurend naar de wetenschap der waarden, met voldoening trots op het vol passie te zijn gebleven.

CURRICULUM VITAE

DOOR JOHAN VANDENBROUCKE

CURRICULUM VITAE

DOOR JOHAN VANDENBROUCKE

“Ik ben de verhalen die ik vertel” Jeroen Brouwers (1940-2022)

1940-1947: Mowgli in de tropen

Jeroen Brouwers werd geboren op 30 april 1940 in Batavia, Nederlands-Indië, het huidige Jakarta, Indonesië. Volgens de anekdote was het eerste dat van de boreling verscheen zijn gebalde vuist. Omdat hij zijn verjaardag deelde met de Nederlandse kroonprinses Juliana hadden er op het ogenblik van zijn geboorte kanonschoten geklonken en was er een feeststoet uitgetrokken.

Tijdens zijn eerste levensjaar kreeg hij difteritis. “Het rozetachtige litteken aan mijn keel herinnert er nog aan. Ik leed aan ‘benauwdheid’ en doe het nog,” staat te lezen in de roman *Het verzonkene* (1979), waarin hij zijn eerste levensjaren heeft beschreven. Over die eerste, verzonken jaren zal Brouwers getuigen dat het zijn gelukkigste waren: “*Echt* gelukkig ben ik geweest toen ik niet wist dat ik het was: vóór mijn derde jaar,” de jaren tussen de geboorte en het leren begrijpen en spreken van taal. “Ik hoef mij niets te herinneren, ik wil alleen maar terug in die staat van onbewustheid en onschuld.”

Misschien wel de belangrijkste figuur in die jaren is zijn grootvader aan moederskant, de componist Leo van Maaren. Naar men zei leek zijn kleinzoon op hem als twee druppels water, zowel wat uiterlijk als wat karakter betrof. Zijn grootvader was “de grote vriend van mijn zéér prille kinderjaren,” schrijft Brouwers in *Het verzonkene*. Van hem kreeg hij de afgedragen tropenhelm waar hij als kind mee paradeerde. Van hem erfde hij ook zijn muzikale gevoel. “Ben ik voor één vierde mijn grootvader, dan besta ik voor één vierde uit muziek,” bedenkt het jonge hoofdpersoonage in *De zondvloed*. Brouwers heeft zijn hele schrijverscarrière herhaald dat hij eigenlijk componist had willen worden.

Lang heeft Brouwers zijn grootvader niet gekend. In 1942 viel het Japanse leger Nederlands-Indië binnen en werden de Nederlanders in kampen opgesloten.

“Dat redt hij niet, dat redt hij niet,” zou Brouwers’ grootmoeder voorspellen, toen ze toekeek hoe haar echtgenoot in een vrachtwagen werd weggevoerd. Ook zijzelf zou de opsluiting in het beruchte kamp van Tjideng niet overleven.

In dat overbevolkte vrouwenkamp Tjideng, waarin ook jongetjes onder tien jaar werden ondergebracht, verbleef Jeroen tot zijn zesde met zijn grootmoeder, moeder en oudere zus. In de klassiek geworden roman *Bezonden rood* beschrijft hij de gruwelen van het kamp: het overlijden van zijn grootmoeder, de mishandeling van zijn moeder, de dysenterie die zijn zus bijna fataal werd en iedere dag opnieuw het eindeloze appel in de verschroeiende hitte van de tropische zon. Dat het tot de vanzelfsprekendheden van zijn kleuterjaren behoorde dat vrouwen werden geslagen of op andere manieren moesten worden gestraft. “Ik was, na het kamp, een grijsvolwassen bijna zesjarig jongetje, ‘verwilderd’, ‘immoreel’, gespeend van ‘gevoel’.”

Na de oorlog in Balikpapan, Borneo, met zus Kitty (1947)

Na de oorlog wordt het uiteengereten gezin herenigd in Balikpapan, op het eiland Borneo. “In een rieten huis op een meter of vijftig van de altijd roepende, zingende zee en aan de achterkant grenzend aan de ‘oetan’, de wildernis, het regenwoud met de eveneens onafgebroken symfonie van geluiden,” aldus Brouwers in het verhaal ‘Heimwee’. Voor het zevenjarige kind is dit het paradijs. Hij leeft er “als een soort Mowgli” in de allergrootste vrijheid.

Na de oorlog in Balikpapan, Borneo (1947)

1947-1963: “Wie de sleutel zoekt: hier ligt hij”

De Indonesische onafhankelijkheidsstrijd maakt een einde aan het leven in de tropen. Hoewel Brouwers later altijd zijn sympathie uitsprak voor de vrijheidsstrijd van Soekarno, betekende het vertrek uit Indonesië – per vrachtschip in juni 1947 – een keerpunt in zijn bestaan. “Het besef van ontheemd zijn, gevolg van de overplanting in Holland, raak ik nooit meer kwijt.” Hij zou nooit naar zijn geboorteland terugkeren. “Mijn heimwee betreft niet ‘Indië’, maar de tijd dat ik leefde zonder te denken, ik heb heimwee naar wat in mijzelf verloren is geraakt en waarvan ik zelf niet precies meer weet wat het is geweest.”

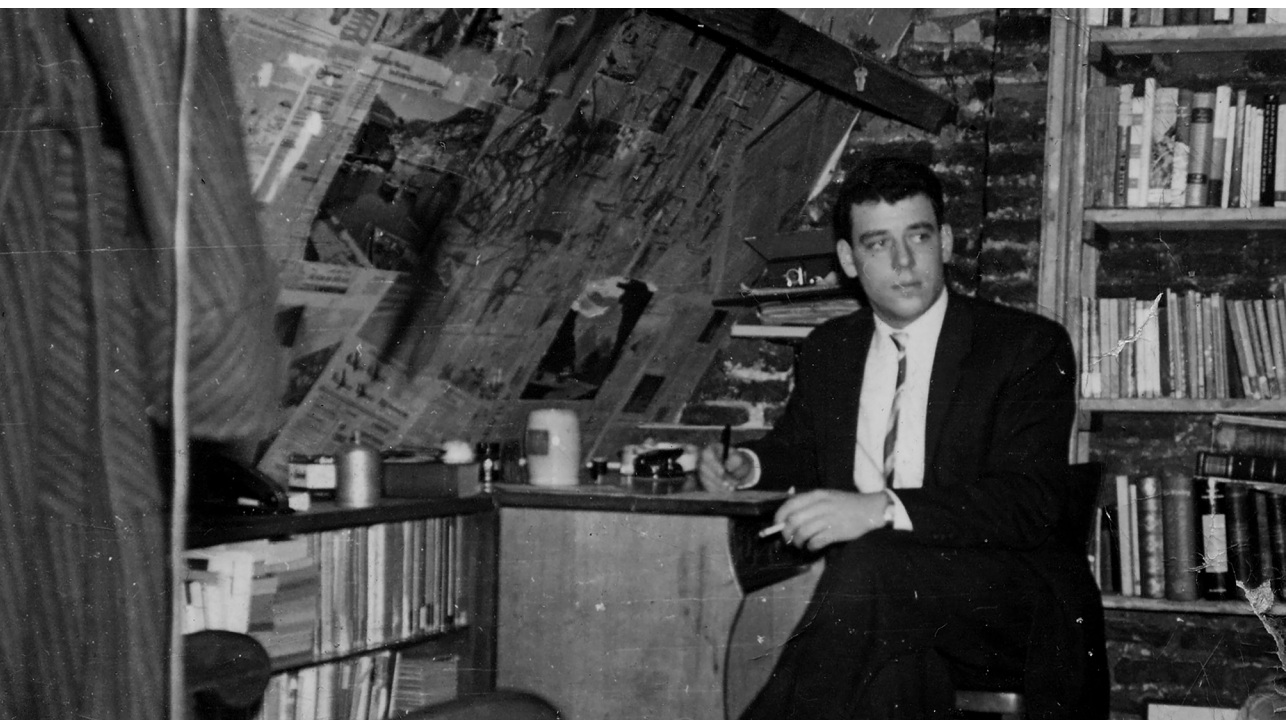
In Nederland kan hij niet aarden. Zijn schoolcarrière is geen succes en hij wordt ondergebracht in strenge pensionaten, waaronder het “meest spartaanse”: Sint Maria ter Engelen in Bleijerheide, bij Kerkrade, dat het decor zal vormen voor de bekroonde romans *De zondvloed* (1988) en *Het hout* (2014). Hij noemt de herinneringen eraan “de allerverschrikkelijkste” uit zijn leven: de peuter die het Japanse gevangenkamp redelijk ongeschonden heeft doorstaan, loopt in het schrikbewind van de Nederlandse pensionaten alsnog een trauma op. “Wie de sleutel zoekt: hier ligt hij.”

Zeist (1951)

Op zijn zestiende ontworstelt hij zich zonder diploma aan het benauwende gevangenisregime en komt terecht in Delft. Hier begint hij gretig te lezen en schrijft zijn eerste verhalen. Na zijn legerdienst belandt hij in de journalistiek, bij het concern van *De Gelderlander* in Nijmegen. Het haastige journalistieke werk ligt hem niet: “Ik had, zei de hoofdredacteur, ‘van nature’ ‘een vlotte pen’, maar ik ‘ouwehoerde te veel.’”

Jongenskamer in Delft (1959)

1964-1976: “Daar is iets in dat goed is”

Eind 1963 houdt hij de journalistiek voor bekeken en trekt naar Brussel, waar hij een baan krijgt aangeboden als manusje-van-alles bij uitgeverij Manteau, die in 1964 zijn literaire debuut zal uitgeven, de verhalenbundel *Het mes op de keel*. “Mijn schrijfdebuut was tevens mijn debuut als persklaarmaker en uitgeversredacteur.” Hij blijkt talent te hebben voor het vak, klimt snel op in de hiërarchie van de uitgeverij en wordt belast met het redigeren van de binnengekomen manuscripten.

Zijn debuut wordt door de gezaghebbende criticus (en latere Nijmeegse hoogleraar) Kees Fens vernietigend besproken. Terecht, zal Brouwers later erkennen: “Fens heeft mij in technische zin op het goede spoor gezet: ik diende ingetogen te schrijven, moest ervoor zorgen dat de metaforen bij de sfeer van het verhaal pasten.” Manteau-coryfee Herman Teirlinck geeft de jonge debutant een schouderklopje dat hij zich zijn verdere leven zal blijven herinneren: “Daar is iets in dat goed is. Gij moet goed oefenen, mijn vriend.”

Brouwers' eerste uitgaven bij Manteau zijn van wisselende kwaliteit. Op de verhalenbundels – na *Het mes op de keel* verscheen in 1968 *De toteltuif* – kijkt hij later met weinig genoegen terug, maar voor zijn debuutroman *Joris Ockeloen en het wachten* (1967) ontvangt hij de prestigieuze Vijverbergprijs. Stilaan ontwikkelt hij een eigen stem: *Groetjes uit Brussel* (1969), zijn vijfde publicatie, bestaat uit zeven autobiografische gebeurtenissen uit zijn Brusselse leven, vervlochten met de literaire geschiedenis van de Belgische hoofdstad. “Ik kijk er met voldoening op terug. Ik houd nog van dat *Groetjes uit Brussel*. Ik had mijn vorm gevonden. Namelijk een vorm die een mengeling is van verhaal, essay, beschouwing, stadsbeschrijving, literatuurhistorie enzovoort. [...] Het is bepalend geworden voor mijn hele verdere oeuvre. Men hoeft zich in deze vorm niet meer zo stringent te houden aan een verhaallijn waar men niet vanaf mag wijken, men kan zichzelf onderbreken, men kan zelfs volledig afzien van enig ‘verhaal’.”

1970 is een kanteljaar. Brouwers beslist om ‘van zijn pen’ te gaan leven. Hij levert culturele bijdragen aan *De Nieuwe Gazet* en maakt vertalingen om den brode. Wanneer Angèle Manteau aan het einde van het jaar haar eigen uitgeverij verlaat, breken woelige tijden aan. Het roer wordt overgenomen door Julien Weverbergh, met wie Brouwers een turbulente vriendschap zal opbouwen, met de nodige hoogte- en dieptepunten.

Uitreiking van de Vijverbergprijs voor *Joris Ockeloen en het wachten*.

Links Paul de Wispelaere, naast Brouwers Adriaan Roland Holst. Den Haag, 1968

Brouwers keert terug naar de uitgeverij, waar de maatschappelijke schokgolven van de Parijse studentenrevolutie voelbaar worden. Er breekt een tijd aan van verzet en veranderingen, maar ook van repressie en censuur vanuit de behoudsgezinde, puriteinse overheid. Het woelige tijds klimaat wordt meermaals beschreven in Brouwers' teksten uit die tijd, die beschrijven hoe de aanvankelijk vrolijke revolutie verzandt in moeheid en desillusies: “We waren

de jeugd van de jaren zestig, ‘de revolutie’ was toen al als een mooie ballon over onze hoofden voorbij gedreven en niet lang na het feest begon, als een zich vertakkend web van groot verdriet en sterven, de verflensing, de vervalsing, de verloochening en het definitieve vergeten: echtscheiding volgde op echtscheiding, vriendschappen werden verbroken, inboedels verdeeld, sommigen van ons verdwenen in de gevangenis, sommigen van ons begonnen aan een niemand en niets ontziende jacht op faam en baantjes, sommigen van ons begingen zelfmoord, sommigen van ons gingen zo maar dood, sommigen van ons verzeilden in de goot om er nooit meer uit op te staan.”

1976-1979: “De tijd is daar, dat er gescholden moet worden”

Brouwers voelt aan dat het tijd wordt om Vlaanderen te verlaten. Ook zijn huwelijk is op de klippen gelopen en met een nieuwe geliefde keert hij in 1976 terug naar Nederland. In de Achterhoek vinden ze een oude boerderij, waar Brouwers voltijds schrijver wordt. “Ik stond voor het raam, keek naar buiten, realiseerde me: als ik nu niet begin komt het er niet meer van. Pakte een potlood en schreef *Zonsopgangen boven zee*.” Het wordt een creatief vruchtbare tijd. Hij is uit België gekomen met een overvol reservoir en de afgelegenheid van Exel stimuleert hem.

In een aantal ophefmakende pamfletten rekt hij af met de periode bij Manteau en onthult hoe hij jarenlang manuscripten van vooraanstaande Vlaamse auteurs ingrijpend heeft herschreven. Literair Vlaanderen was ziedend. Marnix Gijsen – Brouwers kenschetst hem in een later interview als “een godheid” in Vlaanderen – noemt hem een schoft, leugenaar, smeerlap, crapuul, ploert, dronkaard en luiaard. En Ward Ruyslinck typeert hem als “een amokmaker”, eraan toevoegend dat hij “altijd al” vond dat Brouwers “een rabiante Vlamingenhater” was. Latere generaties Vlaamse auteurs, onder wie Tom Lanoye, zullen Brouwers gelijk geven in zijn kritiek op de Vlaamse literatuur.

Brouwers groeit uit tot een gevreesd polemist. In 1977 is hij scherp voor de redactie van het literaire tijdschrift *De Revisor*, onder wie Nicolaas Matsier en Dirk Ayelt Kooiman, die in een interview beweren “het Academische in de literatuur” na te streven. Brouwers over de programmatisch klinkende uitlatingen in dat artikel: “Wat hier klinkt is interessanterigheid en windgesuis. Wat hier klinkt is pretentie.” Hij staaft zijn bewering met een strenge analyse van de stilistische en structurele tekortkomingen in het verhaal ‘De schrijver droomt’ van Dirk Ayelt Kooiman, die hij neerzet als “een per fietspomp tot paradijsvogel opgeblazen mus”. Zijn genadeloze conclusie: “Overschatting. Leugens. Verlakerij. Gelul. Bedrog. Het Amsterdams Peil. De tot norm verheven geestloze, futloze middelmaat. Ik protesteer daartegen. Die norm is niet de mijne. Tot die middelmaat behoor ik niet, met die middelmaat wens ik niets te maken te hebben. Liever ben ik niks dan middelmatig. Liever een querulant dan een braverd. De tijd is daar, dat er gescholden moet worden.”

Zijn Vlaamse polemieken bleven in Nederland onopgemerkt, maar nu Brouwers zijn pijlen op de Grachtengordel richt, verandert dat snel. Wanneer het literaire tijdschrift *Tirade* in november 1979 zijn 250ste nummer publiceert, breekt een storm uit die maandenlang zal duren. In de jubileumeditie, getiteld *De Nieuwe Revisor*, veegt Brouwers de vloer aan met de neorealistische “jongetjes-literatuur” van de jaren zeventig, vertegenwoordigd door Guus Luijters, Henk Spaan en de literatuurkritiek van het dagblad *Het Parool*.

De polemiek veroorzaakt een gigantische rel in het wereldje van de Nederlandse letteren. Maandenlang gaan voor- en tegenstanders elkaar te lijf in recensies, columns, radio- en televisieprogramma’s. Tegenstanders beweren dat Brouwers met een kanon op een mug schiet, dat de door hem aangevallen Luijters en diens literaire vrienden onbelangrijke margefiguren zijn. In april 1980 vraagt Brouwers zich in een interview retorisch af: “Maar als men wil blijven volhouden dat het niet belangrijk was wat ik in *De Nieuwe Revisor* heb opgerakeld, waarom hebben de kranten er dan drie maanden van volgestaan?”

Zijn faam als polemist is definitief gevestigd. Sindsdien is die in interviews ook welhaast een vast gespreksonderwerp. Het geeft hem de gelegenheid over het genre te doceren. Een polemiek onderscheidt zich van het essay door het vuurwerk dat je erbij levert, legt hij uit. “Een polemiek moet knallen, sissen, spuiten. Er moeten grappen in en beeldspraak.” Een polemist wordt overigens, “waar ook ter wereld”, altijd eerst verkeerd begrepen, “pas veel later krijg je gelijk”. Een polemiek “schrijf je doorgaans voor de wind,” zegt hij ook. “Het heeft nooit een direct effect, tenzij uitsluitend negatief, want je krijgt een heleboel modder over je heen. Zo word je altijd beschuldigd van jaloezie of rancune. Of men zegt dat je niet goed schrijft wanneer men het toevallig niet met je eens is. Maar soms, na tien jaar, wordt zo’n polemiek opnieuw gelezen, en het kan voorkomen dat men dan zegt: verdomd; hij had toch gelijk. Maar tegen die tijd is de voldoening al een heel stuk minder.”

1980-1993: “De vorm, – er is in de literatuur geen andere waarheid”

In de jaren tachtig stelt Brouwers vast dat hij is uitgepolemiseerd en publiceert hij een aantal toonaangevende romans, die ontstaan uit een ‘oermanuscript’ dat hij uit Vlaanderen had meegebracht: “Die honderden kladpapieren en -papiertjes, ten slotte vulden ze een grote kartonnen verpakkingsdoos uit de supermarkt, – het heeft me weken gekost ze te ordenen en er de weg in terug te vinden, – bevatten in statu nascendi de Indië- en jappenkampherinneringen die in *Het verzonkene*, *Bezonken rood* en *De zondvloed* zijn terechtgekomen: ik hoefde ze maar aan te kleden en te kammen om er literatuur van te maken.”

Liefde, literatuur en dood worden de centrale thema’s in zijn Indiëromans, bijeengebracht in de steeds terugkerende mythe van Orpheus, die zo mooi kon zingen dat hij zijn geliefde Eurydice mocht terughalen uit de onderwereld. Op één voorwaarde: hij mocht niet omkijken, maar deed dat uiteraard wel, zodat hij haar definitief moest achterlaten. Voor Brouwers vat de mythe zijn poëtica samen: “Orpheus daalde in het schimmenrijk af om er de dood van zijn

Presentatie van magnum opus *De zondvloed*, Zutphen, 1988. Foto: An Stalpers, Fotografica

geliefde ‘ongedaan’ te maken, of ‘nietgebeurd’ te laten zijn. Toen hem dit was gelukt, had hij niet moeten ‘omkijken’, – wat volgens jou betekent: dat hij zich niet had moeten *herinneren* dat wat ‘ongedaan’ en ‘nietgebeurd’ was, wèl was gedaan en gebeurd.”

Brouwers verbindt de mythe met de taak van de schrijver, die noodgedwongen moet omkijken om zijn bestaan in literatuur te transformeren en zo voor de vergetelheid te behoeden. Die schrijver staat daarmee voor een paradox, want met elke poging om het verleden ongeschonden vast te leggen in een tekst, voegt hij een nieuwe literaire laag aan dat verleden toe. Zo ontstaat een palimpsest van verhalen bovenop verhalen: “Wie op zoek gaat naar ‘de verloren tijd’ vindt geen verloren tijd, hij stuit op met elkaar vergroeide wildernissen van zogenaamde herinneringen die geen herinneringen zijn: negen Trojes boven op elkaar,” noteert hij in *De zondvloed*, het magnum opus waarin hij zijn kunstopvatting grondig uitwerkt. Naar analogie met Flauberts *livre sur rien* streeft hij naar een boek waarin hoegenaamd niets gebeurt, maar zo vernuftig gecom-

poneerd dat alle details naar elkaar verwijzen: “Misschien houden de dingen verband met elkaar, misschien ook niet. Maar zouden ze in werkelijkheid geen verband houden met elkaar, dan krijgen ze hun verband in onwerkelijkheid: – mijn andere ik, de schrijver, is al bezig er literatuur van te maken, en ooit, in een in de verre toekomst door hem te schrijven roman, zullen verbanden blijken (want zulke romans schrijft hij immers en zulk een oeuvre schrijft hij: waarin alles verband houdt met alles).”

“Alles moet worden vereeuwigd”

“Al geruime tijd was ik bezig met de dikste roman tot heden, *De zondvloed*. Die heb ik van de ene op de andere dag weggelegd want het zelfmoordboek kwam eraan,” laat Brouwers eind 1983 noteren in een interview. *De laatste deur*, zijn monumentale studie over zelfmoord in de Nederlandstalige literatuur, is dan net verschenen. In het voorwoord verwijst hij naar de zelfmoordgolf in de jaren zeventig, toen in zijn directe omgeving “sterfgeval zich op sterfgeval, zelfmoord op zelfmoord” stapelde. “Ik heb de geschiedenissen van bijna al deze doden beschreven ‘omdat zij in mijn leven zijn geweest’. Hun dood heeft deel uitgemaakt van *mijn* leven, – door hun *dood*sgeschiedenissen te schrijven, schrijf ik aan mijn *levens*geschiedenis: alles moet worden ‘vereeuwigd’.”

Een jaar later verschijnt de roman *Winterlicht*, die in vele opzichten als de fictieve pendant van *De laatste deur* kan worden gelezen. Brouwers, meer dan eens gekarakteriseerd als meedogenloze polemist, toont in beide werken mededogen voor collega-schrijvers die zijn verbannen naar de marge van de literatuur: “Hoevéél schrijvers, nog levende en al dode, al dan niet door zelfmoord gestorven, dacht ik, zijn er, die er nooit in zijn geslaagd, of er nooit in zullen slagen, zelfs maar een vage voetafdruk in de literatuurhistorie na te laten, al hebben ze hun hele leven uitsluitend aan literatuur gewijd en oeuvres vervaardigd van soms tientallen titels.” Hij koestert, stelt hij verder, een “aan hoogachting grenzende sympathie” voor schrijvers die hun hele leven hebben geschreven, maar die het “nooit tot roem of zelfs maar erkenning” hebben gebracht.

Een aanzienlijk deel van Brouwers' oeuvre bestaat uit empathische portretten van collega-auteurs. Hij haalt dichteres Hélène Swarth uit de vergetelheid en schrijft een ontroerend in memoriam voor uitgever Geert van Oorschot, met wie hij jarenlang correspondeerde. In het derde en vierde deel van zijn *Kladboeken* verschijnen essays over onder meer Richard Minne, Paul Snoek, Willem Elsschot, Daniël Robberechts, Christine D'haen, Paul de Wispelaere, Walter van den Broeck en Leonard Nolens. Ooit uitgescholden als "rabi  te Vlamingenhater" blijkt geen Nederlander de Vlaamse literatuur zo goed te kennen en zo'n warm hart toe te dragen als Jeroen Brouwers.

Vlaamse leeuwen bundelt in oktober 1994 al zijn Vlaanderenstukken: "Ze vormen *mijn* 'Geschiedenis der Vlaamse letteren', zoals ik die heb geroken en voor een deel ook zelf heb meegemaakt." Ook de polemieken – "waarmee ik Vlaanderen nogal heb bezeerd" – zijn omwille van de historie opgenomen. "Ik heb ze ook willen opnemen om mijn eigen levensgeschiedenis niet te vertroebelen."

Voor *Vlaamse leeuwen* ontvangt Brouwers in 1995 de Gouden Uil non-fictieprijs. Later zal hij opmerken: "Ik was en ben nog steeds tamelijk trots op deze essayuil. Naar ik al eerder heb opgemerkt, voel ik me in de eerste plaats een essayist en van sommige van mijn essays heb ik grotere voldoening dan van sommige van mijn verhalende werken." Met de Gouden Uil was het alsof hij eindelijk erkenning kreeg, zegt hij later, het was ook de eerste keer dat een Nederlander een belangrijke Vlaamse literatuurprijs kreeg: "Mijn hele leven heb ik gehamerd op het feit dat Vlaamse auteurs wel Nederlandse literaire prijzen kregen, maar het omgekeerde was nooit gebeurd."

Ten tijde van die prijsuitreiking woont Brouwers overigens weer in Vlaanderen: in 1993 is hij verhuisd naar het Belgisch-Limburgse Zutendaal, net over de grens bij Maastricht. "Ik verlangde terug naar Vlaanderen. De mensen zijn vriendelijker, charmanter, minder agressief." Hij wenst de verhuizing ook symbolisch te zien, als het begin van een volgende periode in zijn schrijverschap.

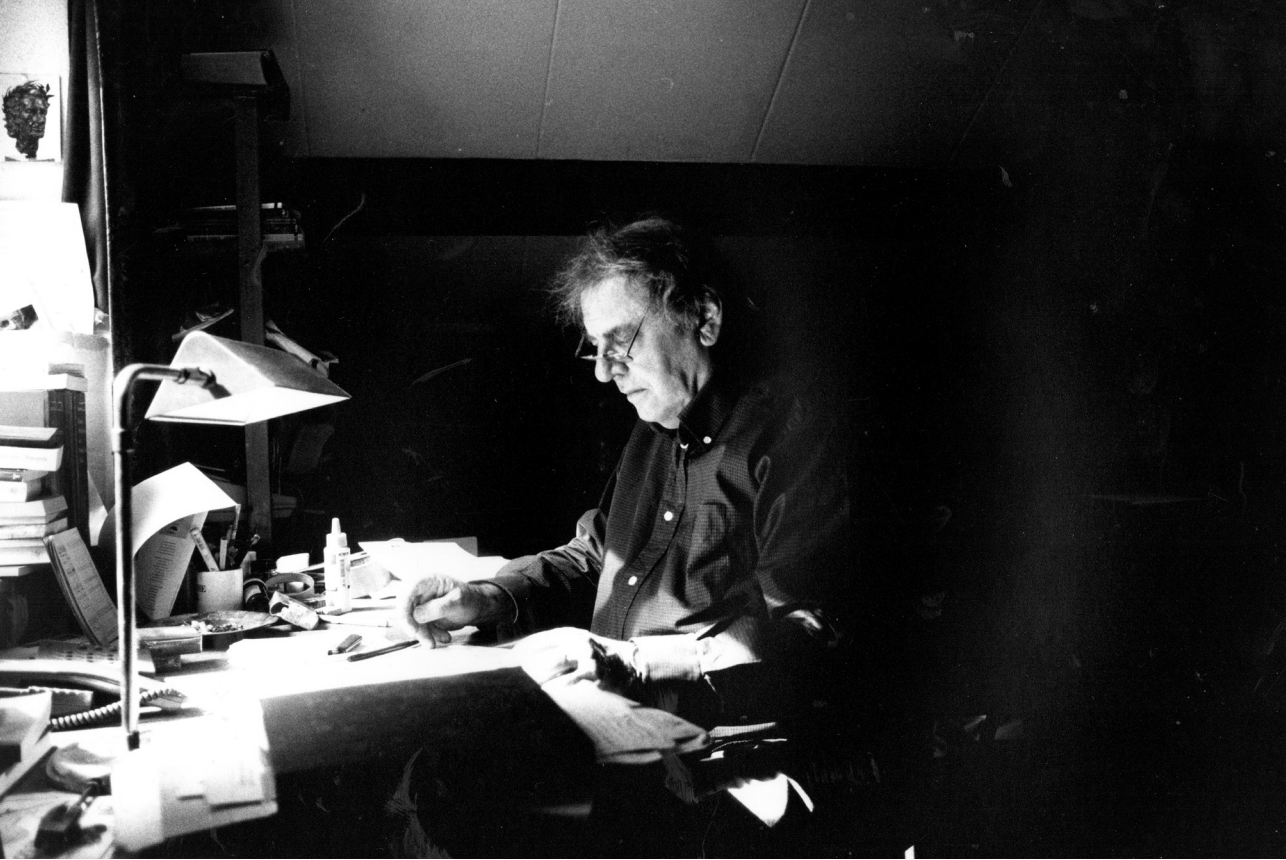
1993-2010: de prijzenregen

Net verhuisd naar Zutendaal wordt Brouwers in 1993 de Constantijn Huygens-prijs toegekend. Hij verneemt het van zijn nieuwe buurman, die het bericht in het radiojournaal heeft gehoord. In de week voor de prijsuitreiking op 17 december is hij bezig het dankwoord “op schrift te wringen”. Dat hij de prijs krijgt voor zijn hele oeuvre leidt tot “een weemoedig makende gedachte. Wat dertig jaar geleden bij dat stinkende kacheltje begon, wordt nu in een gouden sierkader gezet en daarin ziet de schrijver opeens het panorama van zijn geschreven leven. Dat is een landschap vol teksten, boeken en titels die daar liggen als stapstenen door de tijd, – mijlpalen en grafzerken, paleizen en ruïnes, successen en faillissementen, juwelen en sintels. Dat is zijn oeuvre, zijn leven valt ermee samen, zijn leven is dat oeuvre. Het is, of bij de aanblik ervan de klok nadrukkelijker harder gaat tikken. Is het al zo laat? Ben ik al zo oud?”

Bij de uitreiking van de Constantijn Huygens-prijs, Den Haag, 1993. Foto: Wolson, Den Haag

Toch zal aan dat oeuvre nog heel wat worden toegevoegd, en de grootste eerbetuigingen moeten nog komen. Op 4 mei 1994 houdt Brouwers de herdenkingstoespraak in de Nieuwe Kerk te Amsterdam, in aanwezigheid van Koningin Beatrix, allerlei prominenten en nabestaanden van oorlogsslachtoffers. In de indrukwekkende tekst, *Steeds dezelfde zon*, beschrijft hij een bezoek aan Goethes Ettersberg, later berucht onder de naam Buchenwald, en verwijst hij naar de Japanse kampen in Nederlands-Indië.

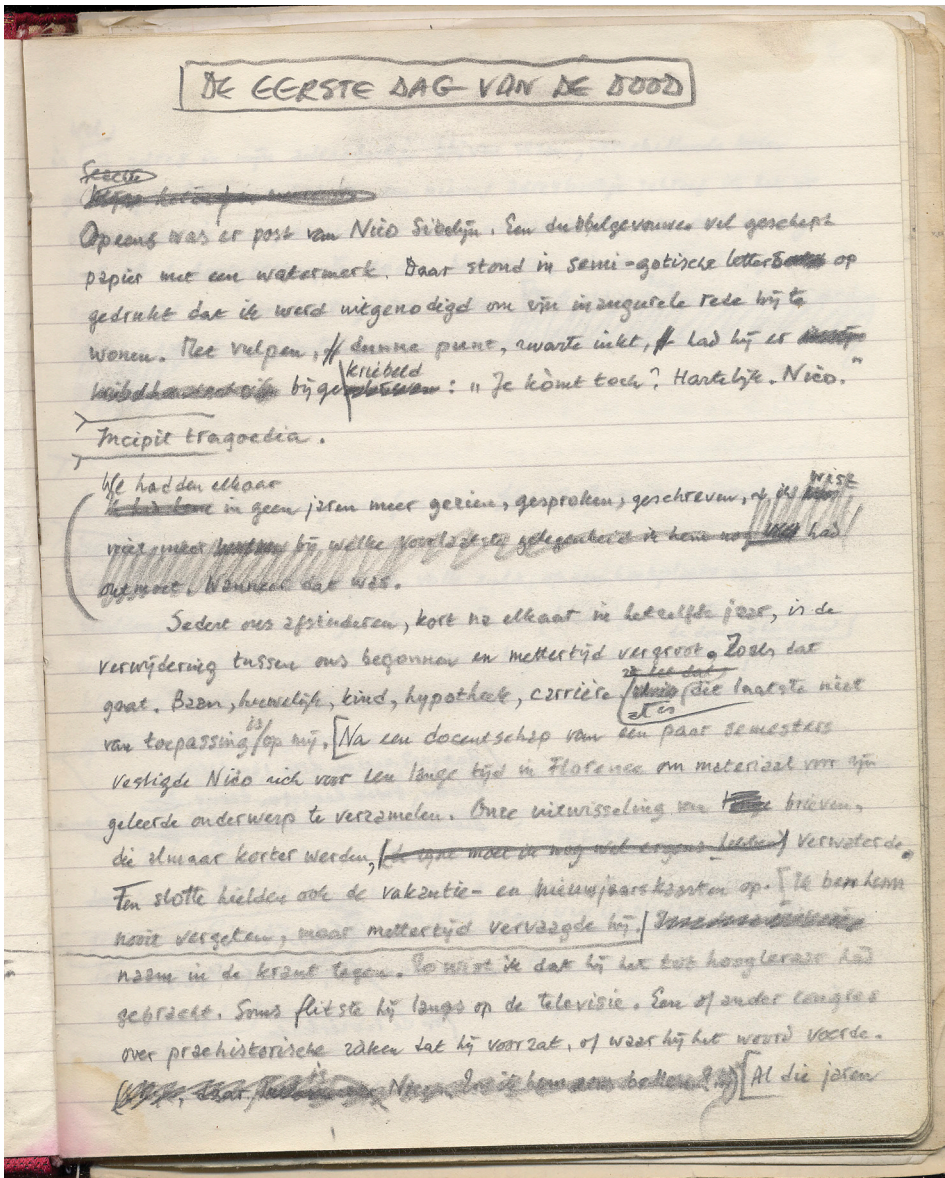

Schrijfkamer Zutendaal, 2000. Foto: Katell Bertrand

Niet verrast, “nee, ver-bijsterd” is Brouwers wanneer hij in 1995 verneemt dat *Rouge décanté*, de Franse vertaling van *Bezonken rood* die was verschenen bij Gallimard, de Prix Fémina Etranger toevalt. Dankzij de prestigieuze prijs komt de roman terecht op de bestsellerlijsten in Frankrijk en Franstalig België.

In 2000 verschijnt de roman *Geheime kamers*, later dan voorzien. Door “allerlei ziekte toestanden” aan zijn luchtpijp, veroorzaakt door de difteritis in zijn eerste levensjaar, moet hij een aantal keer worden geopereerd en krijgt hij een luchtpijpprothese. Door de ziekenhuisellende moet hij het werk aan *Geheime kamers* onderbreken. “Mijn manuscript hield op bij de zin: ‘Er kwam een serveerster.’ Toen ik weer thuiskwam, heb ik daar weken naar zitten kijken,” vertelt hij. “Het heeft een half jaar geduurd eer ik de woorden en de draad van het verhaal weer bij elkaar had.” *Geheime kamers* zal vijf literaire prijzen in de wacht slepen, waaronder de Ako-literatuurprijs, de Gouden Uil en de Multatuli-prijs. Voor Brouwers betekent dit het eerste echte commerciële succes.

Na *Geheime kamers* krijgt het oeuvre een nieuw elan. Er verschijnen geregeld nieuwe nummers van Brouwers' eenmanstijdschrift *Feuilletons*, en de daaropvolgende romans, *Datumloze dagen* (2007) en *Bittere bloemen* (2011) worden genomineerd voor literaire prijzen.

De eerste pagina uit het manuscript van *Geheime kamers*, 2000

Op 24 april 2007 wordt bekendgemaakt dat Brouwers de laureaat is van de Prijs der Nederlandse Letteren, de hoogste literaire bekroning in het Nederlandse taalgebied. Brouwers besluit de prijs uiteindelijk te weigeren en onderbouwt die beslissing in zijn vloekschrift *Sisyphus bakens*. De kwestie houdt het literaire wereldje in Vlaanderen en Nederland maandenlang in de ban, met een stapel persartikelen, columns, meningen, standpunten, interviews, wederwoorden als resultaat. Heel de discussie – door Brouwers veralgemeend tot de economische situatie in het boekenvak en specifiek de financiële positie van de auteur – is wellicht de meest besproken literaire kwestie van de laatste decennia.

2010-2022: “Het nadert”

In 2010 wordt Brouwers 70 jaar. Uitgeverij AtlasContact brengt een speciale promotiefolder uit en het Antwerpse antiquariaat Demian organiseert een feest. “Verjaren staat gelijk aan interviews geven. Veel meer is er niet aan,” zegt Brouwers aan een van de vele journalisten die naar Zutendaal komen. Vooral in Vlaanderen krijgen de Brouwerskroonjaren wat media-aandacht betreft stilaan Clausiaanse proporties. Voor zijn 75ste verjaardag organiseert Behoud de Begeerte een huldevoorstelling in een volgelopen Antwerpse Bourlaschouwborg. “Ik ben wereldberoemd in Vlaanderen,” constateert Brouwers tegenover een Nederlandse journalist. “In Nederland besta ik niet, misschien zit ik te ver weg.”

Met zijn laatste romans verandert dat. *Het Hout*, een beklemmende afrekening met het seksuele misbruik binnen de katholieke kerk, krijgt in 2015 de ECI Literatuurprijs. *Cliënt E. Busken* wordt op 10 mei 2021 bekroond met de Libris Literatuurprijs. De roman, één lange monologue intérieur van een hoogbejaarde man, eindigt met de ominieuze woorden: “Het vindt nu echt heel spoedig plaats, het kan niet al te lang meer duren, het staat te gebeuren, het nadert.” In interviews kondigt Brouwers aan dat dit zijn laatste boek is: “Dit is mijn oeuvre en hier moet je het mee doen.”

Hij houdt woord. Zijn 82ste verjaardag viert hij thuis, met een gezondheid die broos is maar niet zorgwekkend lijkt. Enkele dagen later wordt hij met spoed opgenomen in het Academisch Ziekenhuis van Maastricht, waar hij op 11 mei 2022 overlijdt.

In de rouwadvertenties en op het doodsprentje staat de volgende tekst, uit *De Exelse testamenten*: “Ik zou van al mijn geschriften te zamen, ook de mislukte, waarvoor ik mij schaam, een papieren gedenkteken willen maken, dat nog, ergens, in een landschap waar het altijd herfst is en alle dingen zijn omhangen met rag, te bezichtigen is als ik al lang ben begraven. Van dat gedenkteken zal men moeten kunnen zeggen: dit is het leven van Jeroen Brouwers. Men zal er van zeggen: het zat al vol kreukels en scheuren toen het werd opgericht, maar die zin over die compote en die vlieg en dat rottend fruit is heel niet onaardig.”

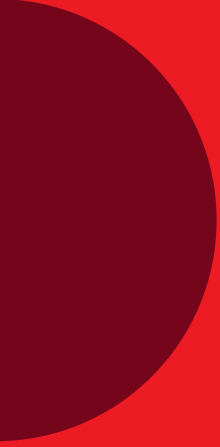
Deze tekst is samengesteld uit: *Jeroen Brouwers. Het verhaal van een oeuvre* door Johan Vandenbroucke. Amsterdam, uitgeverij AtlasContact, 2015.

Volgende pagina:
Lanaken, 2020.
Foto: Jolanda Swennen

BIBLIOGRAFIE JEROEN BROUWERS

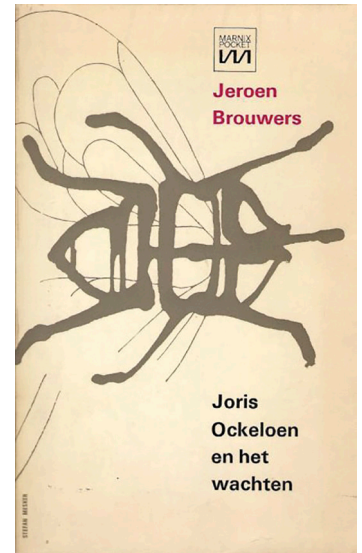

BIBLIOGRAFIE

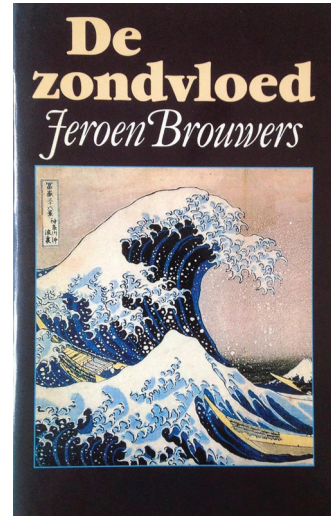
JEROEN BROUWERS

Bibliografie van Nederlandstalige werken*

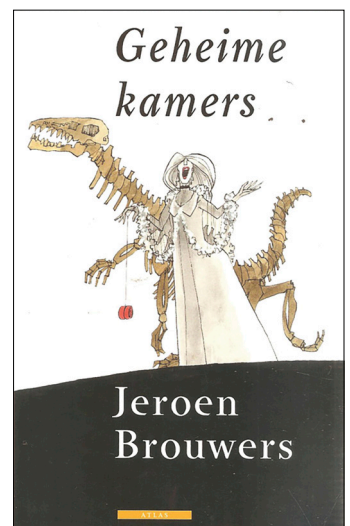
- Het mes op de keel* (1964)
- Joris Ockeloen en het wachten* (1967; Vijverberg-prijs)
- De toteltuin. Gevallen van de sfinx* (1968)
- Groetjes uit Brussel* (1969)
- Zonder trommels en trompetten* (1973)
- Zachtjes knetteren de letteren. Een eeuw Nederlandse literatuurgeschiedenis in anekdoten* (1975)
- Harry Mulisch. Informatie over leven en werk van Harry Mulisch* (1976)
- Zonsopgangen boven zee* (1977)
- Klein leed* (1977)
- Mijn Vlaamse jaren* (1978)
- Het verzonkene* (1979; Multatuli-prijs)
- Kladboek* (1979; Dr. Wijnaendts Francken-prijs)
- De Nieuwe Revisor* (1979)
- Kladboek 2. De Bierkaai* (1980)
- Zonder onderschriften* (1980)
- Bezonken rood* (1981; Prix Fémina Etranger)
- Et in Arcadia ego* (1981)
- Alleen voor Vlamingen* (1982)
- De spoken van Godfried Bomans* (1982)
- Es ergo sum* (1982)
- Verhalen en levensberichten* (1983)
- De laatste deur* (1983)
- Winterlicht* (1984)
- De levende stilte van Stig Dagerman* (1985)
- De sprong* (1985)
- Hélène Swarth: haar huwelijk met Frits Lapidoth, 1894-1910* (1985)
- Hij is reeds aan de overzijde. Necrologieën van schrijvers* (1986)

Kroniek van een karakter: Deel 1 (1976-1981). 'De Achterhoek' (1987)
Kroniek van een karakter: Deel 2 (1982-1986). 'De oude Faust' (1987)
De schemerlamp van Hélène Swarth (1987)
Miniatuur van wanhoop (1987)
De zondvloed (1988; F. Bordewijk-prijs)
Sire, er zijn geen Belgen (1988)
Het tuurtouw. Ter herinnering aan Geert van Oorschot (1989)
De versierde dood (1989)
Zomervlucht (1990)
Anaïs Anaïs (1991)
Kladboek 3. Het vliegenboek (1991)
Het is niets (1993)
Twee verwoeste levens (1993)
'Naakt in verblindend licht' (1993)
Kladboek 4. Het circus der eenzaamheid (1994)
Steeds dezelfde zon (1994)
Vlaamse leeuwen (1994; Gouden Uil voor non-fictie)
Adolf & Eva & de Dood (1995)
Oefeningen in nergens bij horen. De schrijver en filosoof Jean Améry 1912-1978 (1995)
De vervulling (1996)
Kilometer(s) (1996)
Feuilletons (1996)
Het aardigste volk ter wereld. W.F. Hermans in Brussel (1996)
Extra Edietzie (Feuilletons 2) (1996)
In memoriam patris (1997)
Satans potlood (Feuilletons 3) (1997)
De rode telefoon (1997)
Alles is iets (Feuilletons 4) (1998)
De verliefden (1998)
Een beroemde naamgenoot (1998)

De zondvloed (uitgegumde fragmenten) (1998)
Terug thuis (Feuilletons 5) (1998)
Al dat papier (1999)
De zwarte zon (1999)
Kalenders (1999)
Geheime kamers (2000; Gouden Uil, Multatuli-prijs,
AKO-prijs, Gouden Bladwijzer)
Op de Middelburgse kermis (2000)
Utopia (2000)
Palingen (2001)
Wie begrijpt ooit wat? (2001)
Papieren levens (Feuilletons 6) (2001)
Zachtjes knetteren de letteren (herziene en uitgebreide editie) (2001)
Het leven, de dood (2003)
Stoffer & blik (2004)
Warme herfst (2005)
De schemer daalt (Feuilletons 7) (2005)
In het midden van de reis door mijn leven (2006)
De stilte bestaat uit zoveel antwoorden. Jeroen Brouwers & Gerrit Komrij:
Correspondentie 1980-1986 (2006)
Datumloze dagen (2007)
Liefste in de verte (2008)
Sisyphus' bakens (Feuilletons 8) (2009)
Een nieuw requiem (2009)
Hamerstukken (2010)
Bittere bloemen (2011)
Gezichten, gestalten (2011)
BDE (bijna-doodervaring) (2011)
Restletsels (Feuilletons 9) (2012)
Onnoemelijk geluk (2013)

Het hout (2014; ECI-Literatuurprijs)

Correspondentie 1980-1986 (briefwisseling met Gerrit Komrij,
aangevuld met 'Hemelbrief') (2014)

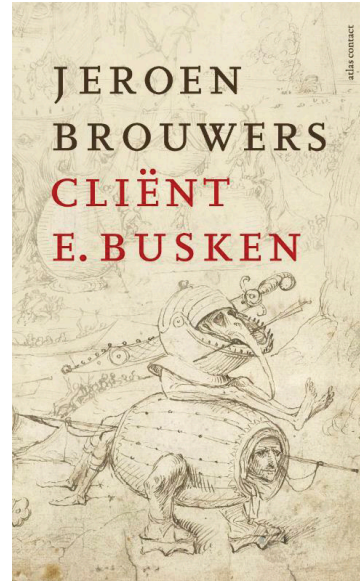
De laatste deur (herziene en uitgebreide editie) (2017)

Laatste plicht (*Feuilletons 10*) (2018)

Feuilletons. Een selectie (2018)

Cliënt E. Busken (2020; Libris Literatuurprijs)

Alles echt gebeurd (2022)

* Geuzenprijs 1982, Constantijn Huygens-prijs 1993, Prijs voor Vlaams-Nederlandse Samenwerking 2009 en Prijs der Nederlandse Letteren 2007 (geweigerd) voor gehele oeuvre.

Op 18 oktober 2018, tijdens de 95e Dies Natalis van de Radboud Universiteit, ontving Jeroen Brouwers een eredoctoraat van de Radboud Universiteit. Dit eredoctoraat werd aan hem toegekend vanwege zijn belang voor de Nederlandse literatuur. Deze uitgave omvat onder andere de laudatio van de erepromotor Jos Joosten, de dankrede van Jeroen Brouwers en een curriculum vitae door Brouwers' biograaf Johan Vandenbroucke.

Erepromotor Jos Joosten omschreef in 2018 Jeroen Brouwers als "een vooraanstaand en veelgeprezen schrijver met een carrière die al meer dan een halve eeuw beslaat. Hij heeft belangrijke maatschappelijke kwesties behandeld in zijn romans, zoals de verwerking van de Tweede Wereldoorlog in Indië in *Bezonken Rood* (1981) en het misbruik in de katholieke kerk in *Het hout* (2014). Maar hij is ook een groot essayist, met een werkwijze die het midden houdt tussen wetenschappelijke analyse en literaire verbeelding, en polemist. Voor veel schrijvers is hij een voorbeeld: hij leeft voor en door de literatuur. Als beschouwer schrijft hij ook veel over de Vlaamse literatuur, die ook een bijzonder aandachtspunt is van de Nijmegenese neerlandistiek. En of hij nu polemiseert of een standbeeldje opricht voor een schrijver: het is stilistisch altijd virtuoos."

Jeroen Brouwers overleed op 11 mei 2022 op 82-jarige leeftijd.

ISBN 978-94-9329-638-1

9 789493 296381 >

Radboud University

www.radbouduniversitypress.nl